

Ефективність сільськогосподарського виробництва на Волині

Постановка проблеми. Ситуація в сільськогосподарському виробництві нині настільки різна, що аналіз її стає неповноцінним без урахування особливостей, конкретних умов роботи кожного підприємства. Відмінності простежуються й при оцінці результатів діяльності в розрізі сільських районів і регіонів країни. Публікації, що ґрунтуються на дослідженнях ефективності виробництва у великій кількості сільгоспідприємств, невідомі.

Мета статті – показати, як аналіз інформації із статистичних форм дозволяє виявляти особливості ситуації в окремих підприємствах і можливості поліпшення результатів діяльності при різних об'єктивних умовах.

Виклад основних результатів дослідження. Аналіз по Волинській області виявляє низку принципових особливостей регіону. Природні умови західного Полісся характеризуються складною конфігурацією і малими розмірами земельних масивів, низьким температурним фоном, негативним впливом у багатьох випадках надмірної зво-

ложеності. У зв'язку з цим тут важче досягається зростання врожайності та ефективності вирощування основних польових культур. У західних регіонах низька землезабезпеченість. Цим та історично зумовленою схильністю людей до особистого господарювання пояснюється те, що після реформування сільгоспідприємств їх виробництво стало незначним порівняно з тим, яке забезпечує розширений сектор сімейних господарств. В області розуміють перспективність розвитку насамперед тваринницької діяльності, й тут краще збереглося поголів'я великої рогатої худоби. Бідні поліські землі менш привабливі для позасільського капіталу, і тому тут його вторгнення поки що незначне. У Волинській області серед сільгоспідприємств найбільша частка виробничих кооперативів – форми, яка захищає право людей залишатися господарями свого виробництва.

Оскільки поліські умови малосприятливі для кон'юнктурно вигідних зернових та олійних культур і в структурі виробництва переважає тваринництво, економічні результати роботи сільгоспідприємств загалом гірші. По їх обласній сукупності протягом останніх років фіксується мінусове значення валового доходу. Рентабельність виробництва підприємств області в 2011 році – 19,4, по Україні – 26,4%.

Відмінності Волині виявляються, насамперед, у розподілі площ між підприємствами та населенням, а також у структурі вирощуваних культур (табл. 1). Землекористування сільгоспідприємств по Україні перевищує площі господарств населення, а у Волинській області воно у півтора рази менше. У населення ж по всій Україні вища інтенсивність виробництва, що характеризується більшою часткою трудомістких та кормових культур і меншою зернових та олійних.

Дані таблиці 2 показують значні обсяги виробництва господарств населення Волині та його вищу інтенсивність порівняно із середньоукраїнськими показниками. Для економіки країни й збереження села важливим чинником є значне поголів'я великої рогатої худоби, свиней у селянських господарствах. Інтерес волинських селян до коней відображає їхню турботу про самостійність і надій-

ність власного господарювання. Разом із тим відзначимо, що волинські господарства недостатньо уваги приділяють садівництву та овочівництву – галузям, які могли б суттєво поліпшити зайнятість, доходи селян. Відомо, що в багатьох волинських селах поліпшують добробут завдяки реалізації ягід, які збирають у лісових насадженнях та вирощують на городах.

1. Посівні площі у 2011 році

Культура	Підприємства				Господарства населення			
	Україна		Волинська обл.		Україна		Волинська обл.	
	площа, тис.га	%	площа, тис.га	%	площа, тис.га	%	площа, тис.га	%
Зернові та зернобобові	11339,6	58,0	111,0	54,3	3981,7	48,7	140,9	46,5
Цукрові буряки (фабричні)	462,3	2,4	10,6	5,2	53,5	0,6	8,9	2,9
Олійні	5775,5	29,5	30,9	15,1	936,4	11,5	0,0	0,0
Технічні (інші)	620,8	3,2	11,5	5,6	54,9	0,7	-	-
Картопля	34,7	0,2	1,0	0,5	1408,1	17,2	68,4	22,6
Овочі	54,9	0,3	0,9	0,4	439,6	5,4	12,0	4,0
Продовольчі баштанні	8,5	0,0	-	-	73,3	0,9	0,0	0,0
Кормові	1247,8	6,4	38,6	18,9	1229,5	15,0	72,7	24,0
Разом	19544,1	100,0	204,5	100,0	8177,0	100,0	302,9	100,0

Джерело: Сільське господарство. Державна служба статистики України, 2011 р.

2. Характеристика господарств населення, 2011 рік

Показник	Україна	Волинська обл.
Площа посівів на господарство, соток	125,7	156,8
Структура посівів, % - зернові культури	48,7	46,5
- технічні культури	12,8	2,9
- картопля та овочештанні	23,5	26,6
- кормові культури	15,0	24,0
Площа багаторічних насаджень на домогосподарство, соток	2,7	1,6
На тисячу домогосподарств поголів'я – великої рогатої худоби	541	761
у т.ч. корів	371	586
свиней	752	1415
овець	149	47
кіз	119	47
коней	67	318
птиці	17634	16791
кролів	1024	825
бджолосімей	387	137
Площа посівів на умовну голову ВРХ, га	3,46	2,83

Джерело: Сільське господарство. Державна служба статистики України, 2011 р.

У загальноукраїнському масштабі частка сільгоспвиробників усіх типів Волинської області становить за площею посівів – 1,83 %, тоді як за поголів'ям великої рогатої худоби – 4,30, корів – 4,77, свиней – 4,01 %. Орієнтація волинян на розвиток тваринництва заслуговує схвалення і наслідування.

Собівартість одиниці продукції в сільгосп-підприємствах області за відношенням до середньоукраїнської в 2011 році становила по зерну – 114 %, цукрових буряках – 115, овочах – 121 %, тоді як у вирощуванні великої рогатої худоби – 90 %, виробництві молока – 86 %. Цим підтверджується значення

територіальної диференціації у спеціалізації вітчизняного сільського господарства.

Аналіз роботи сільгоспідприємств, який звичайно обмежується міжобласними порівняннями, необхідно і можливо за інформацією з масивів статистичної форми № 50-сг доводити до районів і окремих господарств. У таблиці 3 наведено підприємства області в розрізі районів. При цьому помітна відмінність чотирьох районів, які належать до зони Лісостепу. Тут підприємства більші за площею угідь, чисельністю працівників, у них вища частка технічних культур. Маючи можливість займатися вирощуванням вигідних зернових, олійних культур, вони виявляють менше бажання займатися малорентабельним скотарством. З даних таблиці видно великі відмінності районів за різними показниками. Помітно виділяються за обсягами виробництва Луцький та Ковельський райони, центрами яких є великі міста. Така тенденція виявляється і в інших областях. У більшості районів кількість підприємств невелика, а особливо незначне їх виробництво в недавно створеному Шацькому районі.

Сільгоспідприємства області загалом дрібніші порівняно із середнім по Україні. В 2011 році з розрахунку на одне з них припадало – відповідно 1016 і 1935 га сільгоспугідь, а на працівника в сільськогосподарському виробництві – 21,63 і 36,22 га. Нижча землезабезпеченість повинна компенсуватися вищою інтенсивністю виробництва.

У масив інформації за формою № 50-сг 2010 року потрапило вісім безземельних підприємств (зовсім без угідь чи по 1-4 га їх площ). У чотирьох із них виробництво обмежувалося свинарством – від 128 до 10820 голів. Два мали 78 і 106 гол. великої рогатої худоби, невідомо як забезпечуваної кормами. Ще двоє вирощували зерно на площах 207 і 425 га при низькій урожайності, не маючи землі офіційно.

У 15 підприємствах фіксувалося по 1-5 сільськогосподарських робітників. Існування частини таких підприємств видається фіктивним – як виходячи з організації виробництва, так і з можливості скласти при цьому об'ємні статистичні форми. У трьох із них форма № 50-сг не фіксує ніякого вироб-

ництва, у чотирьох були свині, скотарства не було в жодному. Більша частина цих підприємств мали маловрожайні посіви. Особливо сумнівним є відображення діяльності підприємства № 113 (нумерація дається за місцем в обласному масиві статистичної форми № 50-сг). За ним закріплено 486 га ріллі, проте показано при чотирьох працівниках вирощування із досить високою врожайністю 922 га зернових, 40 – сої, 80 – ріпаку, 65 – цукрових буряків, 4 – картоплі, 10 га кормових коренеплодів, заготівля 1175 т силосу й сінажу.

При нинішній ситуації з'являються багатоземельні холдинги і підприємства з обсягами виробництва, які значно перевищують розміри основної їх частини, результати діяльності яких можуть істотно змінювати показники районів, а то й обласні. У Волинській такими стали два підприємства, витрати яких становили 30,7 % загальнообласного їх розміру. При цьому переважна частина виручки від реалізації пройшла поза інформацією статистичної форми.

№ 15 – мало 820 га угідь, 703 га ріллі, де вирощували тільки стеблові корми невідомого призначення, оскільки крім птиці іншого тваринництва не було. Протягом року вирощували 1543 тис. гол. із високим середньодобовим приростом 53,7 г. Досягнуто й великого навантаження птиці на працівника – 1151 гол. Зовсім невелика частина продукції відображена по статті реалізація: при витратах 213347 тис. грн виручка показана в 430 тис. грн.

№ 87 – подібна діяльність і поведінка, лише з тією відмінністю, що при площі ріллі 2927 га не показано виробництво ніяких культур. Вирощено 1028 тис. гол. птиці з добовим приростом 36,7 г. При витратах 92868 тис. грн реалізація відображена виручкою 12459 тис. грн.

По обох підприємствах фіктивне непокриття витрат у сумі 293326 тис. грн перевищує 174374 тис. грн. мінусового значення показника валового доходу підприємств області. Подібне приховування виторгу характерне й для частини великих підприємств інших регіонів, реалізація продукції яких проходить невідомими каналами.

3. Розміри сільгосп підприємств і структура виробництва в них у 2010 році

Район	Кількість підприємств				Працівники у с.г.	Площі, га								ВРХ – умовне поголів'я	На умовну голову ВРХ с.-г. угідь, га	Припадає угідь, га	
	усього	з інтенсивними культурами	із тваринництвом	із скотарством		с.г. угіддя	рілля	зернові	олійні	цукрові буряки	картопля	овочі	ягідники плодоносні			на працівника	на підприємство
Володимир - Волинський	12	8	8	3	966	23468	22050	11596	4036	1772	24	117	-	1881,8	12,47	24,29	1956
Горохівський	18	9	16	13	1402	27484	26810	12306	6704	1388	-	-	-	5969,2	4,60	19,60	1527
Іваничівський	8	2	5	4	565	12721	12721	3647	1033	568	-	-	-	1493,8	8,52	22,52	1590
Локачинський	6	1	3	2	231	8313	8285	3901	1198	-	-	-	118	443,2	18,76	35,99	1386
Разом Лісостеп	44	20	32	22	3164	71986	69866	31450	12971	3728	24	117	118	9788	7,35	22,75	1636
Камінь - Каширський	5	2	4	4	226	1453	728	569	-	15	-	22	-	153,0	9,50	6,43	291
Ківерцівський	14	2	9	7	361	8582	6784	3158	424	120	-	105	-	738,2	11,63	23,77	613
Ковельський	23	7	21	20	1106	21139	12660	6546	214	137	2	25	-	5580,2	3,79	19,11	919
Луцький	31	14	21	18	2183	46478	45352	20974	7894	2460	23	23	-	8546,2	5,44	21,29	1499
Любешівський	6	4	4	3	142	2793	1723	934	-	-	45	48	-	150,8	18,52	19,67	466
Любомльський	4	-	3	3	73	1349	1343	826	300	-	-	-	-	318,2	4,24	18,48	337
Маневийський	8	2	8	5	256	1642	1329	980	-	1	2	4	-	425,6	3,86	6,41	205
Ратнівський	14	5	14	14	869	10903	5999	1809	-	-	2	20	-	2752,4	3,96	12,55	779
Рожищенський	13	3	12	9	575	11960	9102	3082	108	142	54	27	-	2475,8	4,83	20,80	920
Старовижівський	4	1	4	4	117	2718	1813	701	-	-	20	-	-	289,2	9,40	23,23	679
Турійський	12	4	12	11	685	17430	13597	6678	724	260	50	-	-	3928,6	4,44	25,45	1452
Шацький	3	1	2	1	89	517	297	173	-	-	-	-	51	1,6	323	5,81	172
Разом Полісся	137	45	114	99	6682	126964	100727	46160	9664	3135	198	274	51	25360	5,01	19,00	927

Джерело: Розраховано автором.

Далі на прикладах частини підприємств наведено ситуації з виробництвом, реалізацією та ефективністю різних продуктів в умовах Волинської області.

№ 1 – єдине зареєстроване в обласному центрі підприємство (в інших областях і Києві таких багато). При 2535 га угідь усе виробництво – вирощування 634 гол. великої рогатої худоби із задовільними приростами 587 г і сумнівно високою збитковістю мінус 64 %. Здається, що й площа сільськогосподарських угідь, і 74 працівники сюди переведені з якогось іншого підприємства.

№ 12 – маючи 122 га рілля, успішно вирощували зернові та технічні культури на 8798 га, зокрема 780 га цукрових буряків з урожайністю 441 ц/га. Частка тваринництва

у виторгу – лише одна дев'ята. Вигідне високоврожайне рільництво забезпечило рентабельність 44 % і 40,5 млн грн доданої вартості. У лісостеповій частині області реально одержувати високі прибутки при інтенсивному вирощуванні польових культур.

№ 13 – висока насиченість скотарством – 1475 гол. молодняка, 873 корови на 3228 га угідь, 2683 га рілля. Надій – 5568 кг, прирости – 539 г. Витрати по молоку покриваються на 135 %, а по вирощуванню тільки на 53 %, хоча ціна реалізації худоби була вищою за обласну на 11 %. Очевидно, для рентабельного виробництва яловичини нинішня продуктивність худоби недостатня.

№ 14 – із 8844 га рілля було зайнято відображуваними у статистичній формі культу-

рами тільки 1169 га, ще якась площа використана для виробництва силосу й сінажу, хоча підприємство має тільки невелике поголів'я свиней. При рентабельності виробництва 18 % виробнича собівартість реалізованої продукції показана значно нижчою, ніж тієї, що вирощена звітнього року. Надмірно велика чисельність працівників – 275 осіб у рослинництві та 30 – у тваринництві, причому оплата праці з розрахунку на кожного на 46 % перевищує середньообласну. Розрахунок показує, що фактично виробництво було збитковим, а додана вартість становила мінус 31284 тис. грн., тобто яскравий приклад безгосподарності.

№ 18 – обмежуючись виробництвом вигідних культур, підприємство орієнтується на олійні. Площа посівів становила: зернові – 1802 га, соя – 1859, ріпак озимий – 1259, ярий – 861 га. На відміну від попереднього підприємства, в якому для приховування збитковості застосовано занижені показники собівартості реалізованої продукції, тут, навпаки, через цей механізм регулюють офіційну рентабельність у протилежному напрямі. Виробнича собівартість 1 ц вирощеного ріпаку 183,12 грн, а реалізованого – 350,97 грн, сої – відповідно 135,77 і 166,60 грн.

№ 26 – досягається висока насиченість скотарством. На умовну голову худоби припадає 2,56 га угідь, надій молока – 4748 кг, прирости худоби – 757 г, свиней – 451 г. Витрати покриваються по молоку на 136,9 %, а вирощуванню худоби – на 66,5 %. Надто низька врожайність зернових – 11,5 ц/га, олійних – 2,7 ц/га також погіршує загальну результативність: рентабельність по реалізації 14 %, але всі витрати виручкою не відшкодовуються.

№ 31 – підтвердження високої вигідності зосередження діяльності в лісостеповому районі на вирощуванні зернових та олійних культур, яких було 1442 га (офіційно орендованої ріллі тільки 558 га) з урожайністю зернових 43,0 ц/га, сої – 25,9, ріпаку – 26,9 ц/га. Низька продуктивність нечисленної худоби не перешкодила загальній результативності – показана рентабельність по реалізації 52 %, тоді як усі витрати на вироблену

продукцію перевищувалися виторгом у 2,73 раза.

№ 35 – приклад того, що й при вирощуванні цукрових буряків в умовах Лісостепу та відсутності скотарства можна мати високі прибутки. Із закріплених 8189 га ріллі використовували лише 1574 га під зернові з урожайністю 51,3 ц/га, 541 га – ріпак і сою (31,2 ц/га), під цукрові буряки 498 га (500 ц/га). Мають 2870 свиней із добовим приростом 518 г. Успішне господарювання виразилося рентабельністю 60 %, окупністю усіх витрат в 1,88 раза та доданою вартістю 20,1 млн грн, у якій прибуток становив 90 %.

№ 51 – 95,5 % виторгу одержано від овочівництва. На площі 105 га зібрано по 267 ц з кожного. При загальній площі ріллі 222 га зайнято в рослинництві 55 працівників. При порівняно низьких цінах реалізації рентабельність по овочах становила 6 %. Для порівняння – по області 32,5, по Україні – 23,5 %.

№ 68 – єдина продукція – зерно, якого зібрали по 15,3 ц з 998 га, маючи лише 56 га ріллі. Таке виробництво видається перенасиченим. Рентабельність 7,6 % при такій малій урожайності та ціні реалізації 87 грн/ц (по області 114, Україні – 112 грн/ц).

№ 86 – із 667 га ріллі 118 га були під плодоносними ягідниками, які стали єдиним виробництвом. Урожайність ягід – 37,7 ц/га. Висока рентабельність: при повній собівартості 500 грн/ц ціна реалізації 643 грн/ц. По сільгоспідприємствах України при майже такій урожайності ягід собівартість 1 ц становила 892 грн, а ціна реалізації – 1016 грн. В умовах області ягідництво безумовно перспективне.

№ 89 – рентабельність 68 % забезпечена високою врожайністю зернових, сої й ріпаку, якими зайнято 1191 га при (офіційно орендованої 484 га ріллі). Тваринництво дрібне і малопродуктивне, хоча у ньому і корови і вирощування худоби і свині і вівці. Частка тваринництва у витратах – 10,9 %, у грошових надходженнях – 6,9 %.

№ 93 – зразок кон'юнктурної спрямованості виробництва: маючи 6023 га ріллі, підприємство повністю ігнорує тваринництво і відводить 845 га під зернові та 3672 га під олійні культури. Врожайність як для Полісся, цілком задовільна. Прикметно, що

з 1 га озимого ріпаку зібрали по 24,04, а ярого – 21,7 ц. Всупереч успіхам виробництва показується 25 % збитковості. Виявляється, що всі витрати перебиваються виторгом в 1,11 раза. Одержано 5368 тис.грн доданої вартості, в якій 29 % – оплата праці, 11 – нарахування на неї, 28 – амортизації та 32 % прибутку.

№ 101 – має лише 27 га землі. Показано єдине сільськогосподарське виробництво – вирощування 70,4 тис. гол. птиці із посередніми приростами дало 2 млн грн виторгу. Показаних 89 працівників для такого птахівництва забагато. Невідомо, від чого сформована загальна виручка 69815 тис.грн при витратах 48996 тис.грн і доданої вартості 50169 тис.грн, з якої 86 % – прибуток. Виникає підозра, чи це не якийсь великий бізнес, що ведеться як сільськогосподарський із метою уникнення оподаткування прибутку.

№ 105 – усі витрати відшкодовувалися виторгом тільки на 30 %, величина доданої вартості – мінус 20381 тис.грн. За підсумками реалізації показано 3 % прибутковості. При 6533 га ріллі та помірному насиченні скотарством тільки 204 га було зайнято товарними культурами з низькою врожайністю. У виручці рослинництво мало 1,7 %, тваринництво – 98,3 %, у тому числі молоко – 82,8 %. Незрозуміло, чому при надої 5614 кг товарність молока становила лише 61,4 %. прирости худоби – 640 г, надто висока собівартість 1 ц – 2288 грн при реалізаційній ціні 767 грн. Розвинене тваринництво не завжди означає успішне господарювання.

№ 111 – у підприємстві із 3519 га ріллі тільки 23 га зайнято під зерновими, вся інша площа підпорядкована тваринництву. На умовну голову скотарства припадає 2,71 га. Надій – 7269 кг, прирости худоби – 506 г із рідкісною прибутковістю виробництва, свиней – 635 г. Фіксується рентабельність 56 %, та всі витрати покриваються виторгом на 87 %. Важко успішно господарювати, якщо немає прибутковості рослинницької діяльності.

№ 116 – 5678 тис. грн чистого прибутку при високій урожайності польових культур і символічному тваринництві. Своєї землі 397 га, а всього посівів, крім кормових, – 1928

га. Із площі 220 га цукрових буряків зібрано по 720 ц. Урожайність зернових – 50,6 ц/га, озимого ріпаку – 29,5 ц/га. Причому це в поліському районі.

№ 118 – найбільший в області виробник цукрових буряків, яких було 900 га при врожайності 474 ц/га. Використовувані площі у кілька разів більші порівняно із власними угіддями. Багатогалузеве виробництво, але у виручці 79,4 % становить продукція рільництва. Висока частка у посівах цукрових буряків дає підставу вважати, що підприємство, маючи сучасну техніку, вирощує буряки й на площах інших підприємств. Одержано 15997 тис. грн доданої вартості, в якій 92 % прибутку власників.

№ 120 – приклад діяльності при вирощуванні високих урожаїв кон'юнктурно вигідних нині культур. При 47 га власної ріллі підприємство мало 2423 га посівів зернових і технічних культур. Така діяльність на чужих площах показує наявність ефективної техніки. Собівартість 1 ц зерна становила 75 грн, ціна реалізації – 109 грн. Собівартість 1 ц озимого ріпаку – 208 грн, ціна реалізації – 280 грн. По Україні відповідні показники були – відповідно 99, 114, 224 і 293 грн. Рентабельність зерна у підприємстві – 45 %, ріпаку – 35 %.

№ 125 – вирощування 38 га картоплі, 25 – овочів і 188 га зернових у малоземельному підприємстві із зайнятістю 38 працівників. Урожайність картоплі 171 ц/га, овочів – 207 ц/га була достатньою для прибутковості виробництва, яка по підприємству дорівнювала 13 %.

№ 162 – при реалізації виробництво картоплі забезпечує високу рентабельність. У невеликому підприємстві вирощено 1817 т цукрових буряків і 909 т картоплі при врожайності – відповідно 293 та 211 ц/га. Собівартість 1 ц картоплі 75 грн, реалізаційна ціна – 219 грн, тоді як по області – відповідно 127 і 259 грн. У поточному році цукрові буряки не реалізовували, а картоплі продано тільки 38 % вирощеної, та й при цьому рентабельність по підприємству становила 92 %.

№ 177 – при високій урожайності картопля не менш вигідна за інші польові культури. Крім кормових культур, вирощували

тільки картоплю на 50 га з урожайністю 296 ц/га. Повна собівартість 1 ц 62 грн при ціні реалізації 259 грн. Продано 51,5 % урожаю. Збитковість малопродуктивного скотарства знизилась рентабельність, але й при цьому мали 5494 тис. грн доданої вартості, у якій 86 % прибутку.

№ 181 – одне з двох підприємств області, де вирощували льон-довгунець на 11 га і єдине, де зібрали не тільки насіння, а й соломку, яку потім переробили на тресту. Врожайність – відповідно 3,7 і 22,0 ц з 1 га. Повна собівартість 1 ц реалізованого насіння (7,3 % врожаю) – 284 грн, ціна реалізації – 364 грн. По Україні врожайність насіння була значно вищою – 6,0 ц/га, а собівартість вирощування приблизно така сама; виробництво було збитковим, бо при собівартості 1 ц 317 грн його продано за 296 грн. Льонарство на Волині (та й по всій країні) зведено майже нанівець, що має негативні наслідки різного характеру. Однак льон, як видно, може стати вигідним виробництвом. Інші галузі в даному підприємстві були малопродуктивними: урожайність зерна – 14,2 ц/га, цукрових буряків – 134 ц/га, прирости худоби – 199 г, свиней – 73 г, надій на корову – 3404 кг. Частка льонарства в реалізації незначна, загальна рентабельність – мінус 15 %.

№ 182 – єдине виробництво – вирощування 51 га ягід з урожайністю 15,9 ц/га. І площі, й урожайність нижчі, ніж у підприємстві № 86. Але й при цьому виробництво прибуткове. Показано, що всі витрати становили з розрахунку на 1 ц 488 грн, а виторг – 500 грн. При цьому собівартість завищена – нараховано 1758,8 тис. грн амортизації при тому, що всі інші витрати становили 2095,2 тис. грн.

У таблиці 4 ефективність діяльності підприємств показана в порайонному розрізі. Продукція оцінена за середньоукраїнською виробничою собівартістю того ж року, показник покриття виторгом враховує витрати на всю вироблену продукцію. Два великі підприємства, реалізація більшої частини продукції яких не проходить через форму № 50-сг, деформують показники відповідних районів: № 15 – Володимир-Волинського, № 87 – Локачинського.

Райони області дуже різняться за обсягом виробництва. У лісостепових, також Луцькому, значно вища продуктивність праці. Реальні прибутки були в більшості лісостепових підприємств. На Поліссі тільки Луцький район у цілому мав позитивну рентабельність. Правильніше її відображує показник покриття усіх витрат. Перевищення ним 100 % забезпечили 75 підприємств із загальної кількості 184. Додатне значення валового доходу мали 119 підприємств. За оплатою праці на середньорічного працівника в 2010 році Волинська область була на останньому місці – у 67 підприємствах середньомісячна оплата не досягала 500 грн. У 2011 році порівняно з попереднім оплата на працівника зросла в області на 45,6 %, по Україні на 34,9 %. Статистична форма не показує затрат праці в годинах. Однак надто малі річні заробітки засвідчують низьку зайнятість членів трудових колективів протягом року. Отже, для багатьох працівників робота і доходи в підприємстві залишаються додатковими. Більш важливо для селян працювати у власному сімейному господарстві.

При загалом низькій результативності роботи більшості волинських сільгосппідприємств, як показують вищенаведені приклади, частина з них досягають високої ефективності. Як і по всій країні, значно вигідніша рослинницька діяльність із переважаючим вирощуванням зернових та олійних культур, яка проте не завжди можлива в поліських умовах. Водночас практикоюведена можливість рентабельного виробництва цукрових буряків, картоплі, овочів, ягід. Найважливіший результат сільського господарства регіону – збереження скотарства. Виробництво молока безсумнівно вигідне, а швидкий оборот коштів у ньому дає змогу розвивати підприємства. Для зосередження виробництва яловичини потрібне створення спеціалізованих підприємств.

Із наведених прикладів видно, що в області не упорядковано землекористання. У частині підприємств не засіваються всі закріплені за ними площі. Інша ж частина працюють на чужих територіях. Облік і звітність нерідко дають викривлене уявлення про діяльність підприємств.

Середні розміри підприємств протягом останніх років утримуються на рівні близько 1000 га угідь. Така невелика площа відповідає курсу на утворення укрупнених сільських громад, при якому кожна зможе мати власне підприємство. Швидко зменшується й чисельність працюючих у підприємствах. У 2005 році на кожне в середньому припадало 89 сільськогосподарських працівників, у 2008-му – 57, у 2010 – 54, у 2011 році – 47.

Близько 10 тис. робочих місць у підприємствах недостатньо для півмільйонного сільського населення області. Використання в господарствах населення понад 300 тис. га угідь дає змогу залишатися хазяями сільських територій, кооперуючись між собою та зі збереженим виробництвом сільгосппідприємств. Необхідні пошуки відповідних умов області нових організаційних форм приватно-кооперативного підприємництва.

4. Економічна ефективність діяльності сільгосппідприємств у 2010 році

Район	Продукція млн грн	Продукція на працівника, тис. грн	Рентабельність, %	Покриття витрат, %	Валовий дохід, млн грн	Дохід на праців- ника, тис. грн	Оплата на пра- цівника, тис. грн	Додана вартість, млн грн	Частка у доданій вартості, %			
									оплати праці	соціальних відрахувань	амортизації	прибутку
Володимир - Волинський	364,2	377,0	23	35	-197,8	-204,7	13,7	-175,6	x	x	x	x
Горохівський	151,2	107,9	17	102	14,3	10,2	9,1	21,4	60	21	33	-14
Іваничівський	51,6	91,4	33	161	23,8	42,1	6,5	25,3	14	5	6	75
Локачинський	133,1	576,4	15	27	-83,8	-362,6	17,5	-77,2	x	x	x	x
Разом Лісостеп	700,1	221,3	22	52	-243,5	-77,0	10,6	-206,1	x	x	x	x
Камінь - Каширський	2,2	9,8	-16	89	-0,3	1,2	2,0	0,4	123	21	24	-68
Ківерцівський	18,2	50,3	-12	94	1,5	4,3	6,9	3,1	79	27	51	-57
Ковельський	52,2	47,2	-11	101	8,0	7,3	6,9	9,3	83	30	14	-27
Луцький	333,8	152,9	11	110	52,3	23,9	12,7	70,8	39	14	26	21
Любешівський	4,5	31,5	-10	90	0,3	1,9	4,4	0,5	135	49	43	-127
Любомльський	2,2	30,0	-42	62	-0,5	-7,4	4,9	-0,4	x	x	x	x
Маневицький	4,7	18,3	-16	91	0,6	2,3	4,5	0,8	139	17	30	-86
Ратнівський	14,7	16,9	-27	91	1,6	1,9	3,2	2,9	96	35	43	-74
Рожищенський	16,6	28,9	-2	92	1,4	2,5	7,3	3,2	131	47	56	-134
Старовижівський	1,5	12,7	-43	60	-0,4	-3,3	4,7	-0,2	x	x	x	x
Турійський	53,6	78,3	2	96	4,2	6,1	8,1	4,4	128	46	4	-78
Шацький	0,8	9,2	-3	104	0,7	8,2	6,2	2,5	22	6	71	1
Разом Полісся	505,0	75,6	3	104	69,4	10,4	8,1	97,3	55	20	28	-3
Область	1230,6	123,2	9	73	-174,4	-17,5	9,0	-103,8	x	x	x	x
Україна	88236	170,3	21	110	13213	25,5	13,1	17176	40	14	23	23

Джерело: розраховано автором.

Висновки. Поліські території, особливо в західних областях, за природними, демографічними умовами, налаштованістю населення підходять для того, щоб стати районами найбільш стабільного інтенсивного сільськогосподарського виробництва, орієнтованого, насамперед, на скотарство. Ситуація

тут об'єктивно повинна бути не гіршою, як на сусідніх білоруських землях. Руйнівні процеси зачепили Волинь поки що менше, ніж особливо привабливі чорноземні території країни. Волинянам належить виробити, усвідомити свою модель сільського розвитку й активно діяти у визначеному напрямі.

Стаття надійшла до редакції 01.08.2012 р.

*